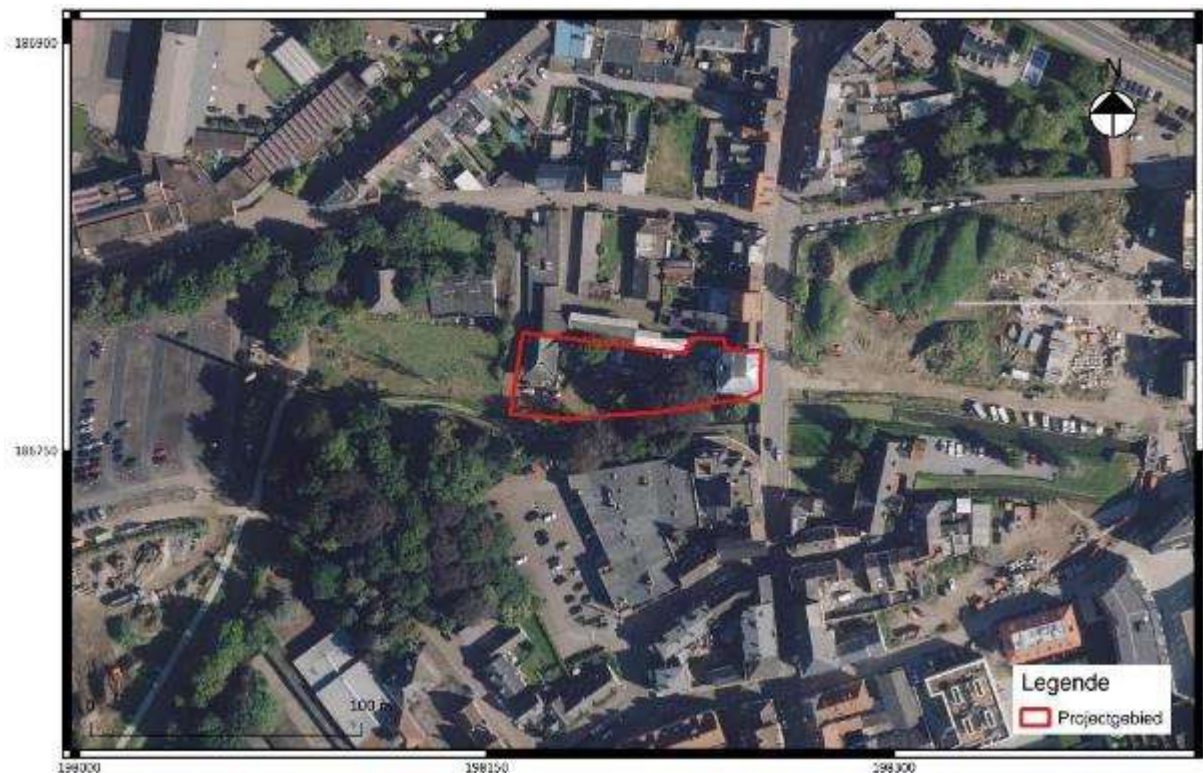

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Schaffensestraat te Diest

Vanessa Vander Ginst
Laurane Dupont

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Schaffensestraat te Diest

**Vanessa Vander Ginst
Laurane Dupont**

**Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeologienota: Het archeologisch vooronderzoek aan de Schaffensestraat te Diest
--

Initiatiefnemer:	Schaffense bvba
Projectleiding:	Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteurs:	Vanessa Vander Ginst & Laurane Dupont
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1	Bureauonderzoek	p. 3
1.1	Beschrijvend gedeelte	p. 3
1.1.1	Administratieve gegevens	p. 3
1.1.2	Archeologische voorkennis	p. 5
1.1.3	Onderzoeksopdracht	p. 5
	Vraagstelling	p. 6
	Randvoorwaarden	p. 6
	Beschrijving geplande werken	p. 7
	<i>Huidige situatie</i>	p. 7
	<i>Geplande werken</i>	p. 11
1.1.4	Werkwijze en motivering bronselectie	p. 13
1.2	Assessmentrapport	p. 14
1.2.1	Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 14
1.2.2	Historische beschrijving van het projectgebied	p. 18
1.2.3	Archeologisch kader van het projectgebied	p. 27
1.2.4	Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 31
1.2.5	Synthese en beantwoording onderzoeksvragen	p. 32
Hoofdstuk 2	Programma van maatregelen	p. 33
2.1	Administratieve gegevens	p. 33
2.2	Gemotiveerd advies	p. 34
2.3	Programma van maatregelen	p. 35
	Bibliografie	p. 36

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017H188

Aanleiding: De archeologienota werd opgemaakt voor een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor een projectgebied dat in een vastgestelde archeologische zone ligt met een oppervlakte van ca. 2226 m². Daarmee valt de vergunningsaanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer bedraagt en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones. Bovendien ligt het eigenlijke projectgebied in de afgebakende zone van een beschermd monument.
(Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).

Erkend archeoloog: Vanessa Vander Ginst (OE/ERK/Archeoloog/2015/00030)
Studiebureau Archeologie bvba (OE/ERK/Archeoloog/2015/00002)

Locatie: Schaffensestraat, Diest (fig. 1.1, 1.2 en 1.3)
Bounding box: punt 1: x= 198159, y= 186762
punt 2: x= 198251, y= 186793
Diest, afd. 1, Sectie A, percelen 1718R en 1718H

Periode uitvoering: 28 juli 2017 – 18 augustus 2017

Relevante termen: Bureauonderzoek, Kempen, alluviale vlakte

Verstoorde zones: Geen

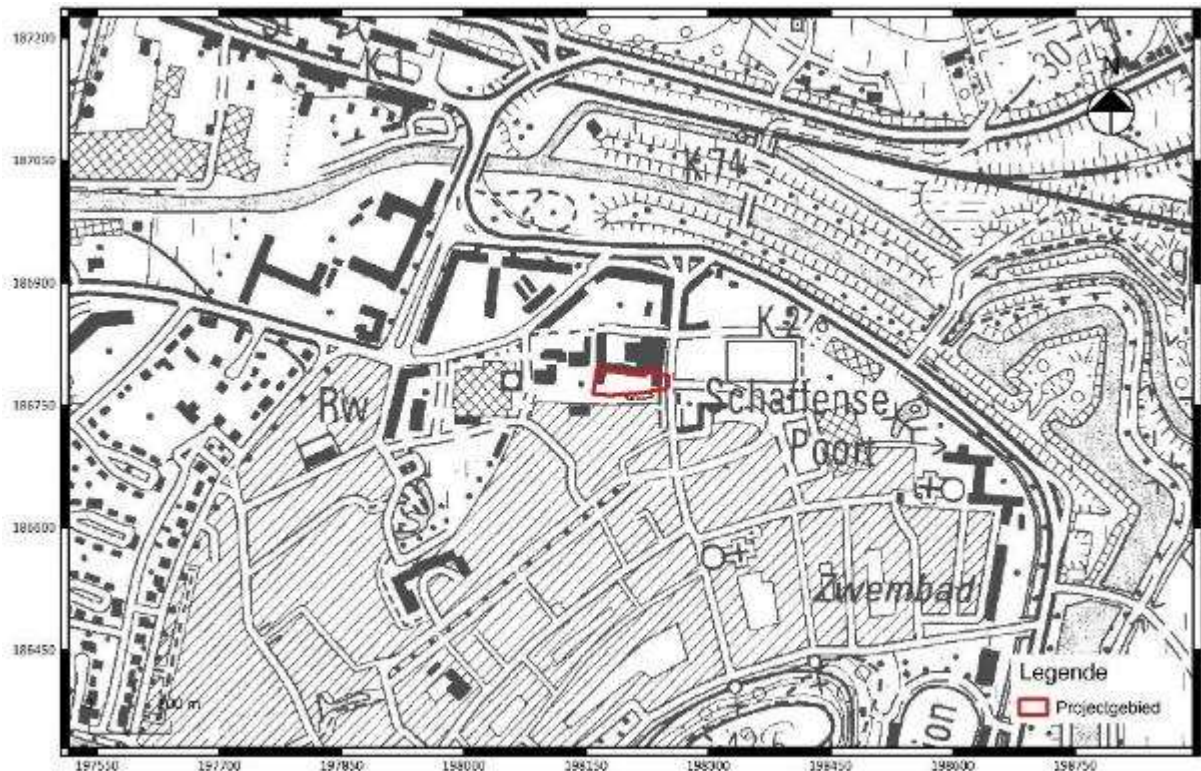

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

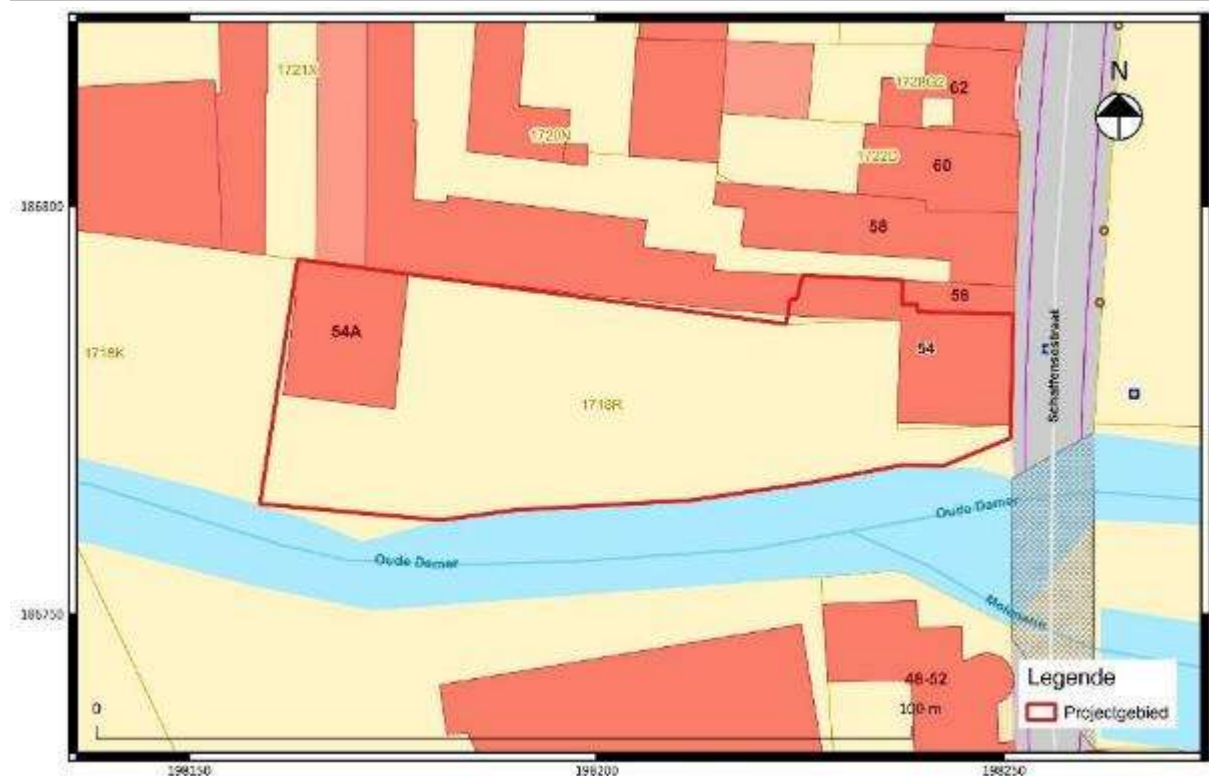

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke onderzoeksfases aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem² (te weten de bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem³ (het verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep

² Zie de Code van Goede Praktijk hoofdstuk 7 paragraaf 7.1 t/m 7.5.

³ Zie de Code van Goede Praktijk hoofdstuk 8 paragraaf 8.1 t/m 8.7.

in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud *in situ* op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het *mogelijk* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *nuttig* deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven *schadelijk* voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het *noodzakelijk* deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud *in situ* van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:

N.v.t.

Beschrijving geplande werken:

Voor een correcte inschatting van de versterking van de bodem wordt een gedetailleerde beschrijving van de geplande bodemingrepen door de initiatiefnemer opgesteld, geïllustreerd met (de meest recente) bouwplannen⁴ voor zover deze reeds zijn opgemaakt.

Huidige situatie:

Het projectgebied beslaat een totale oppervlakte van 2226 m² en is momenteel deels bebouwd (fig. 1.4 en 1.6) en deels verhard (fig. 1.4 en 1.5).

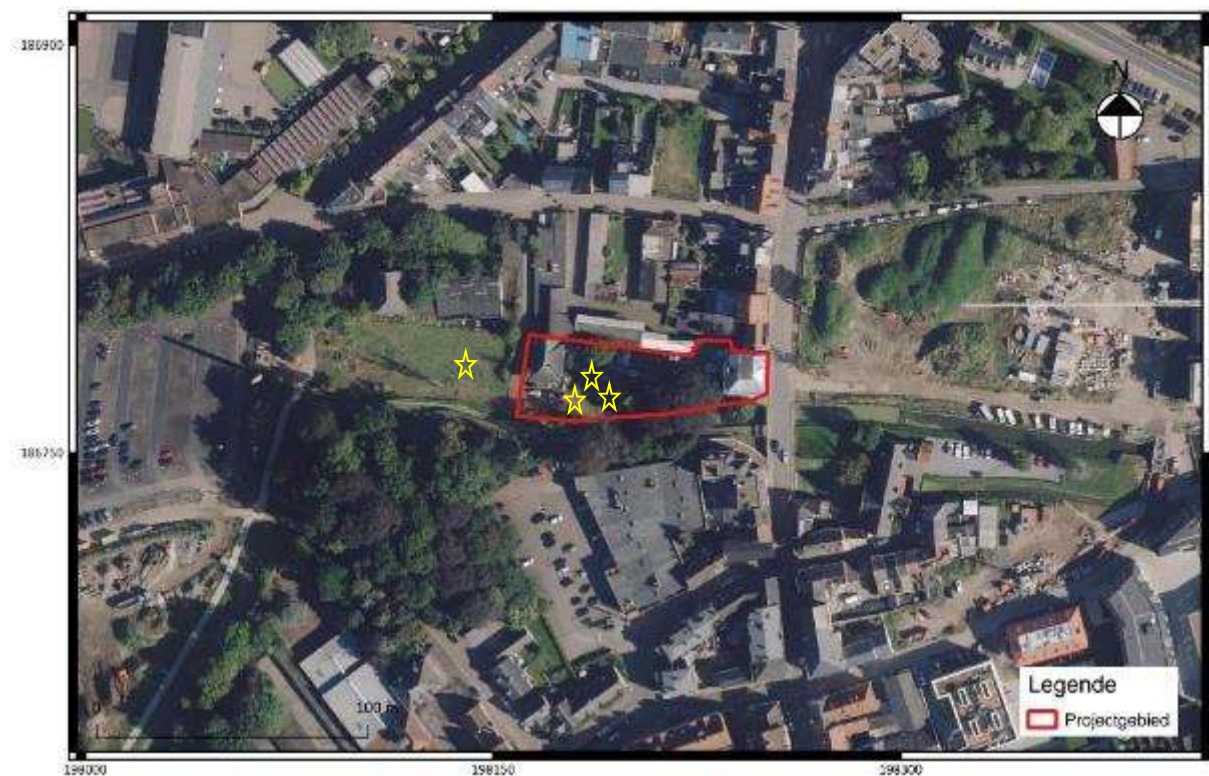

Fig. 1.4: Huidige terreingesteldheid met situering van de uitgevoerde controleboringen.

⁴ Alle bouwplannen en informatie werden ter beschikking gesteld door de initiatiefnemer.

Fig. 1.5: Terreininspectie: zicht op de verharding binnen het projectgebied

Fig. 1.6: Terreininspectie: zicht op het te slopen pand

Teneinde een meer correcte uitspraak te kunnen doen over de huidige toestand van de bodem binnen het projectgebied werden tijdens het veldbezoek op 31 juli 2017 ter inspectie van het terrein 4 controleboringen uitgevoerd (fig. . Ter plaatse kon echter worden vastgesteld dat het merendeel van het terrein ondoordringbaar was wegens verharding (fig. 1.5). Omwille van baksteen-en betonpuin kon niet dieper worden geboord dan 10 cm onder het huidige maaiveld (fig. 1.7). Een boring uitgezet ter hoogte van de onverharde zone aan de oever van de oude Demer (fig. 1.8 en 1.9) onthulde een sterk humushoudende donkerbruine leem ondergrond. Daar de wortels van de aanwezige begroeiing naarmate er dieper werd geboord een obstructie vormde, werd de boring op ca. 60 cm gestaakt. Een boring op een braakliggende terrein achter het projectgebied (fig.1.10 en 1.11) toonde eveneens aan dat de ondergrond tot ca. 60 cm puinhoudend is.

Fig. 1.7: Controleboring: ondoordringbare bodem

Fig. 1.8: Zicht op de zone van het projectgebied langs de Oude Demer

Fig. 1.9: Controleboring: humushoudende leemlaag.

Fig. 1.10: Braakliggend terrein achter het projectgebied

Fig. 1.11: Controleboring op het braakliggend terrein: puinhoudend tot minstens 60 cm onder het maaiveld.

Geplande werken:

De initiatiefnemer plant een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor de afbraak van de bestaande villa op het perceel voor de inplanting van een nieuwe vrijstaande orangerie (fig. 1.12). De woning die dient afgebroken te worden heeft een totale oppervlakte van ca. 132 m² en zal worden vervangen door een tuinpaviljoen met eenzelfde oppervlakte die meer ten zuiden zal worden ingeplant (fig. 1.13). Een deel van het nieuwe gebouw overlapt met de zone van de huidige villa. Hierdoor zal slechts ca. 120 m² onbebouwde bodem worden verstoord. De overige elementen op het terrein, de bomen en het sinds 4-12-2003 als monument beschermde eclectische herenhuis met tuin⁵, dienen immers onaangeroerd te blijven.

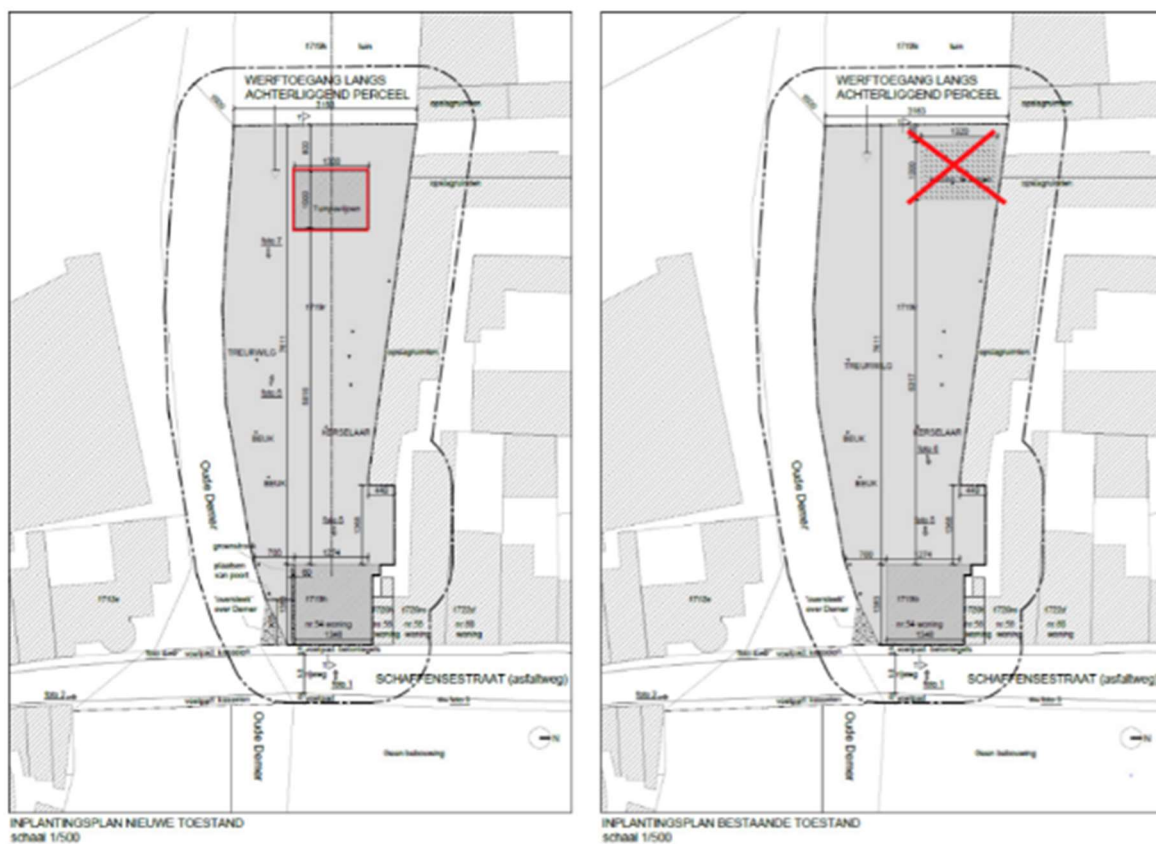

Fig. 1.12: Inplantingsplan van de bestaande toestand (rechts) en de nieuwe toestand (links)

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/326>

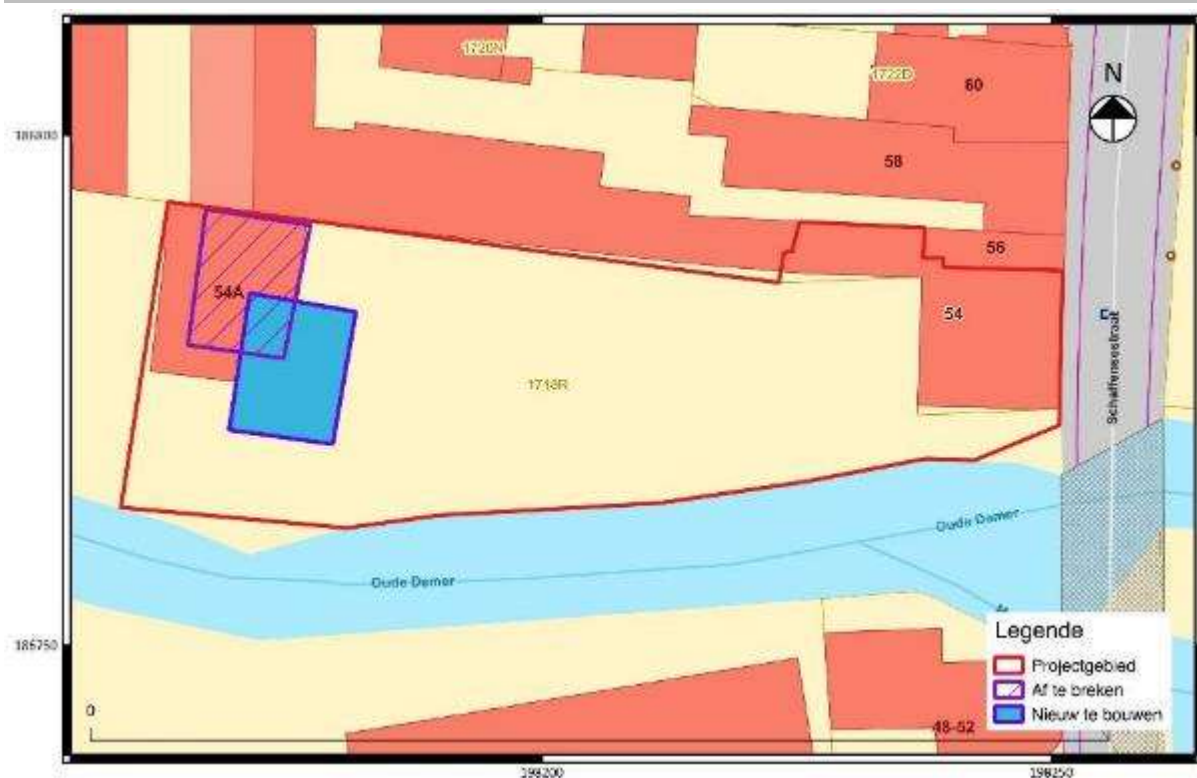

Fig. 1.13: Geplande werken geprojecteerd op het kadaster

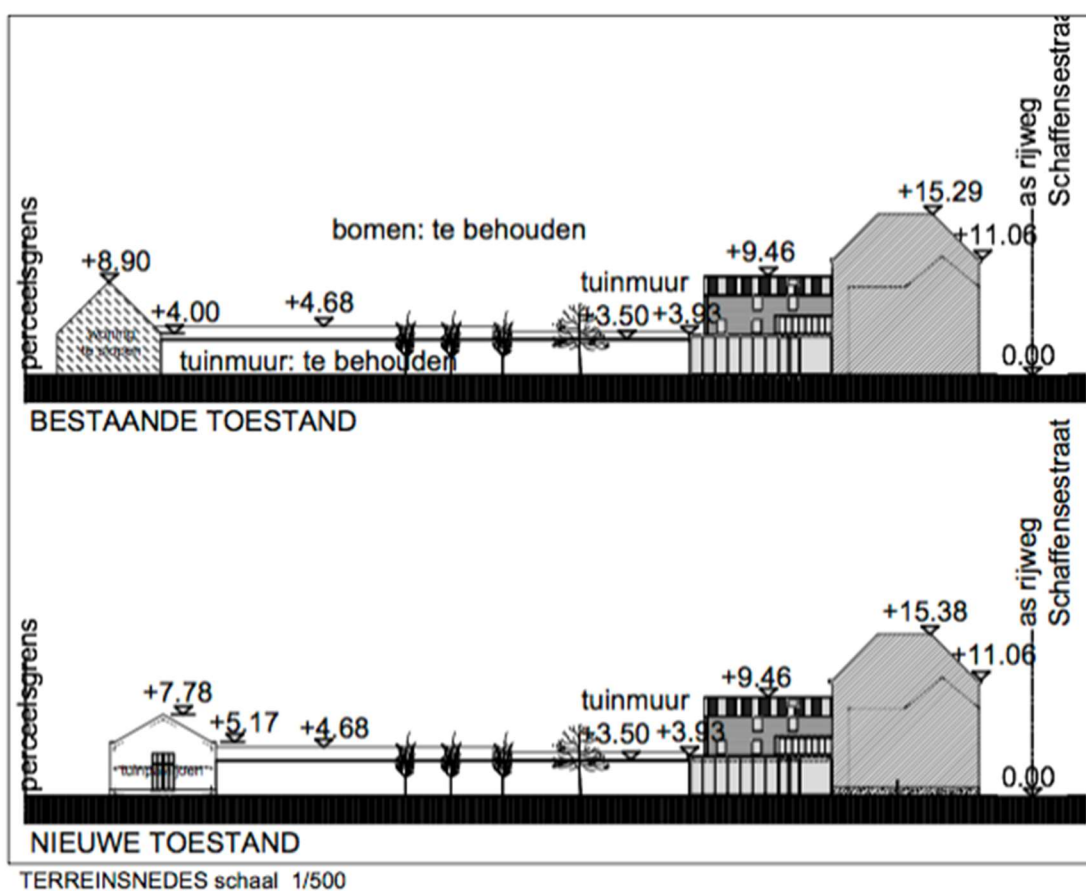

Fig. 1.14: Terreinsnede

1.1.4 Werkwijze en motivatie bronselectie

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische Kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Kaart van Villaret (1945-1948)
- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Kadasterkaart van Popp (1842-1879)
- Topografische kaarten (1996 en 1950)
- Luchtfoto's (1971, 2000, 2016)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied bevindt zich in het centrum van Diest tussen de Schaffensestraat (ten oosten) en de oude Demer (ten zuiden). Het terrein situeert zich op een hoogte van ca. 21 m TAW (fig. 1.15) en ligt op de grens tussen het Hageland en de Kempen (fig. 1.2). Het reliëf van het gebied wordt voornamelijk bepaald door de vallei van de Demer die onderbroken wordt door reeksen tertiaire ijzerzandsteenheuvels met noordoostelijke-zuidwestelijke richting⁶. Het onderzoeksterrein zelf situeert zich in de alluviale vlakte van de Demer en wordt ontwatert in de richting van de Oude Demer, vlak aan het projectgebied. Hydrografisch behoort het projectgebied tot het net van het Demerbekken in het stroomgebied van de Schelde. Een gedetailleerder zicht op het digitaal hoogtemodel (fig. 1.16; 1.17 en 1.18) geeft aan dat het terrein een redelijk vlak reliëf vertoont met uitzondering van een zeer lichte opduiking (ca. 0,5 m) ten oosten van het terrein.

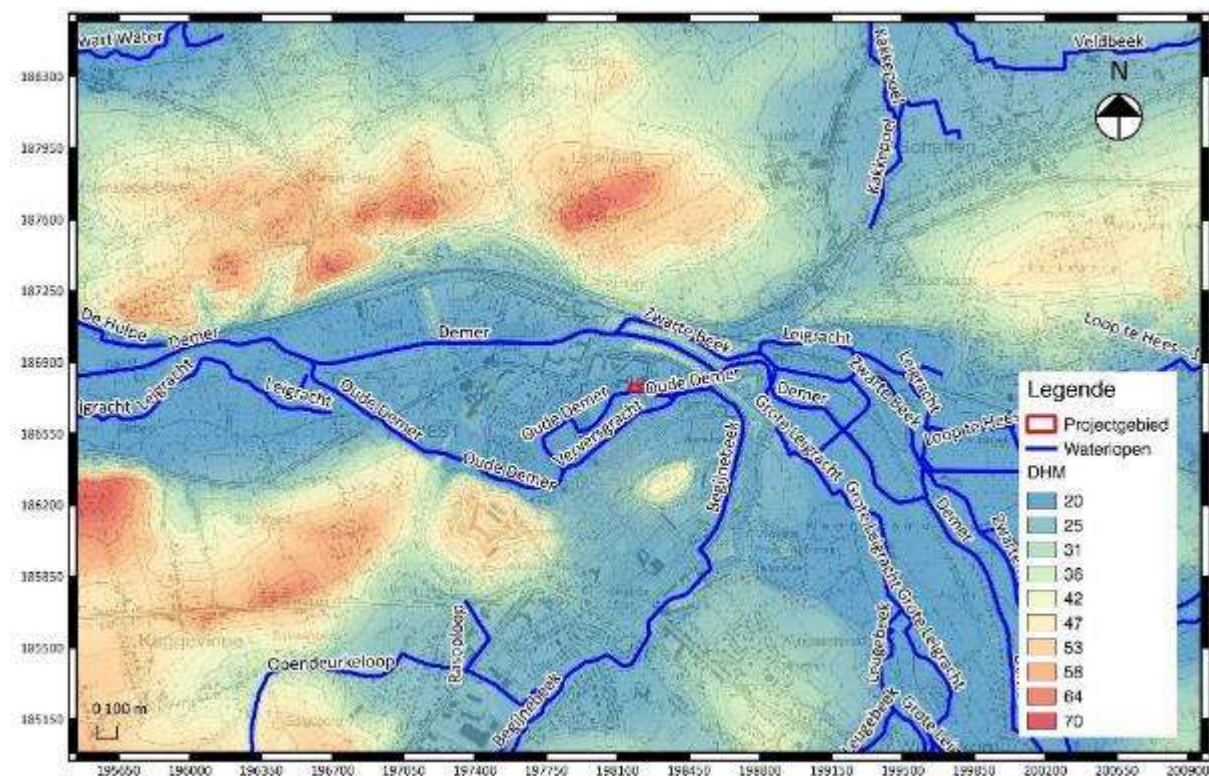

Fig. 1.15: DHMII (schaal 1/20.000) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

⁶ Baeyens L. 1975: 13.

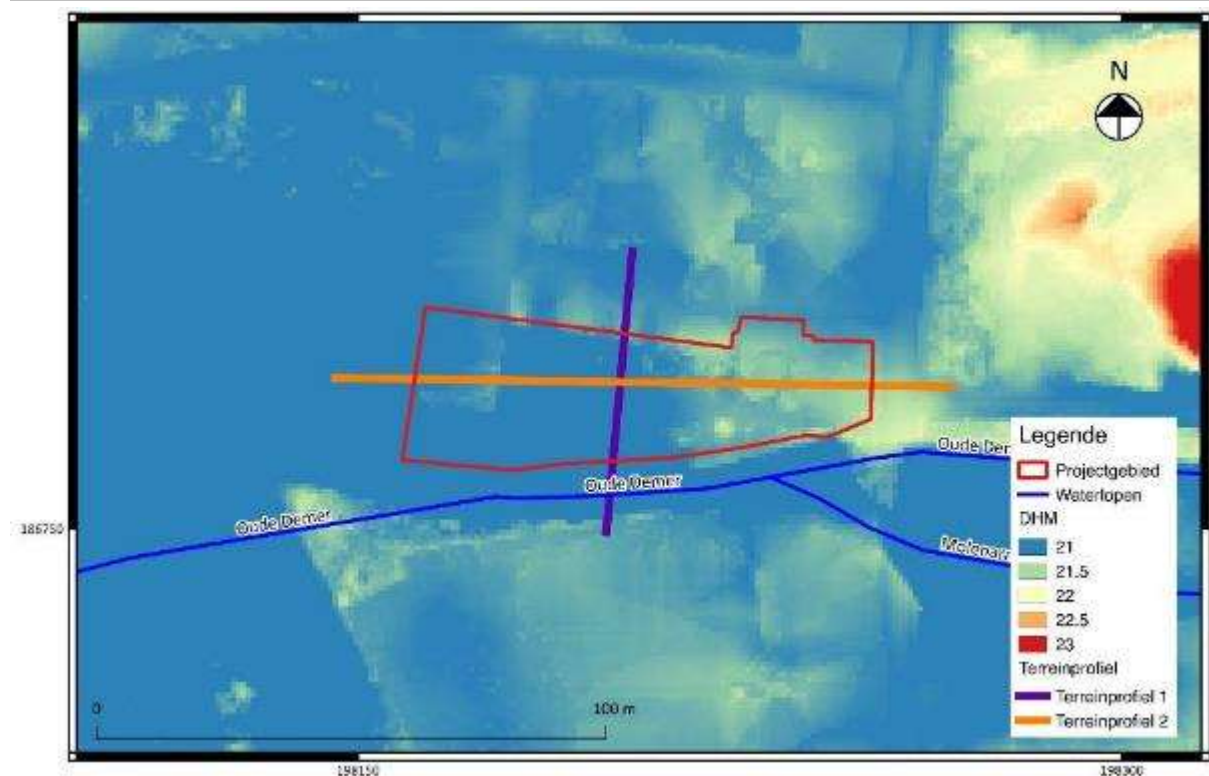

Fig. 1.16: Detailopname van DHMII (schaal 1/2500) met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

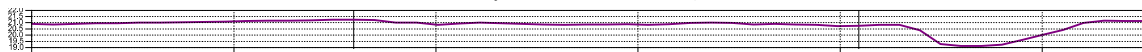

Fig. 1.17: Terreinprofiel 1 van noord naar zuid.

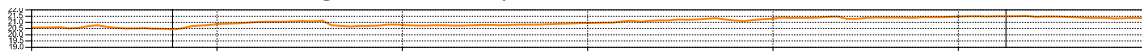

Fig. 1.18: Terreinprofiel 2 van west naar oost.

Het geologisch substraat van het onderzoeksgebied is opgebouwd uit afzettingen uit de Formatie van Diest (code Di, Neogeen). Deze formatie werd 23,8-5,4 Ma afgezet tijdens het Mioceen en bestaat uit groen tot bruin heterogeen zand met meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke horizonten met een schuine gelaagdheid, is glauconiet- en micarijk. De tertiaire afzettingen worden bedekt door eolische zandige sedimenten uit het Laat-Pleistoceen (Weichseliaan, 0,116-0,0117 Ma).⁷ Hieronder staan de verdere voor het projectgebied beschikbare gegevens opgesomd volgens www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

- Volgens de **tertiair geologische kaart** (fig. 1.19) (www.dov.vlaanderen.be) is het voornaamste lithologische kenmerk van de Formatie van Diest, groen tot bruin, heterogeen, glauconietrijk zand met meerdere grindlagen, zandsteenbanken en micarijke horizonten.
- Op de **quartaair geologische kaart** (fig. 1.20) (www.dov.vlaanderen.be) is het project aangeduid met code 3a. Dit betekent het voorkomen van Fluviale afzettingen (FH)

⁷ Baeyens 1976: 13-14.

(organisch en perimarien inclus) bovenop eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan of mogelijk vroeg-Holoceen (EIPw) en/of hellingsafzettingen van het quartiar (HQ). Hieronder bevinden zich Fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

- De **geomorfologische kaart** is niet beschikbaar voor het projectgebied.
- De **bodemkaart** (fig. 1.21) geeft aan dat het projectgebied in een bebouwde zone (OB) ligt. Ten oosten, nabij het projectgebied, bevinden zich sterk vergraven gronden (OT), die deels veroorzaakt zijn door de heraanleg van de Demer.

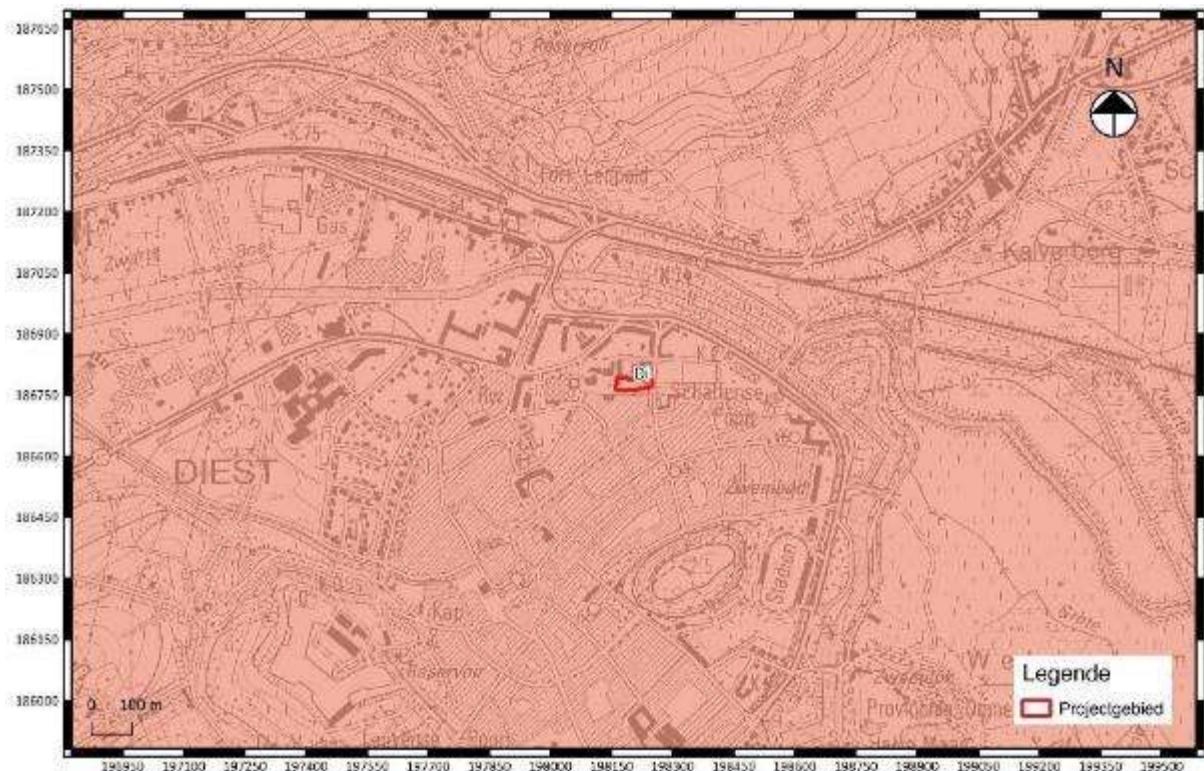

Fig. 1.19: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

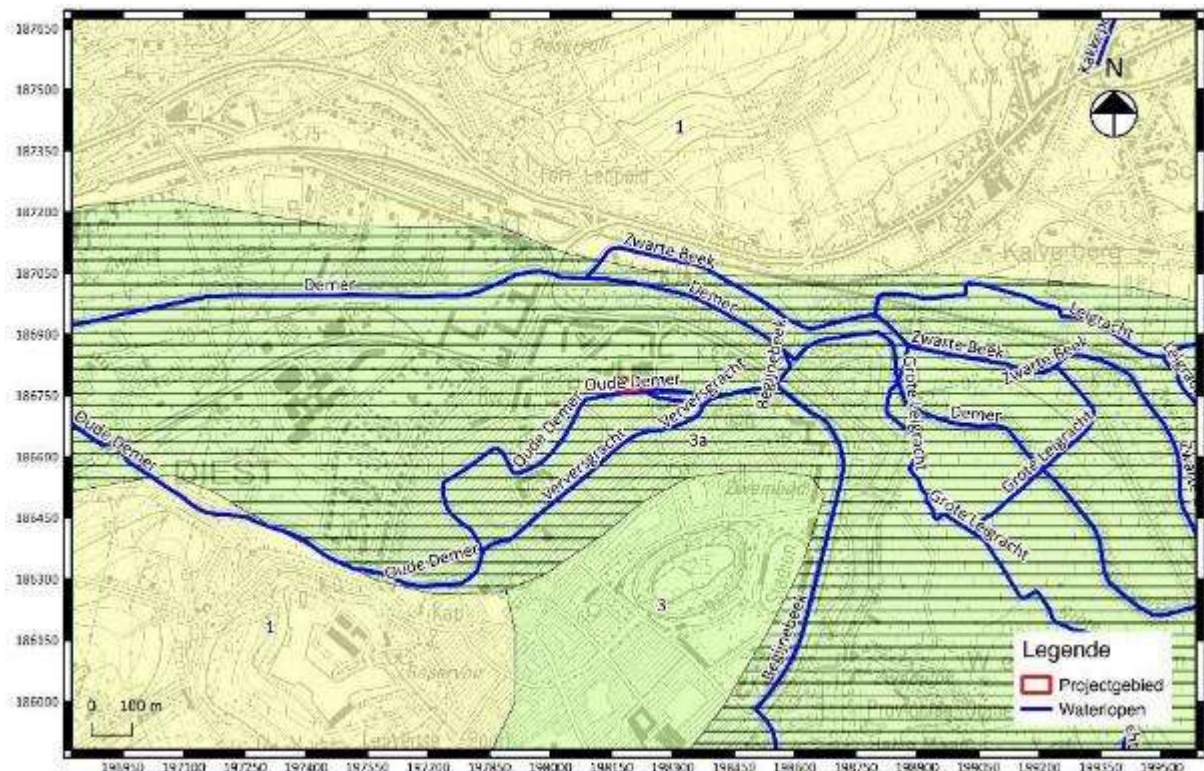

Fig. 1.20: De quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: Geopunt Vlaanderen).

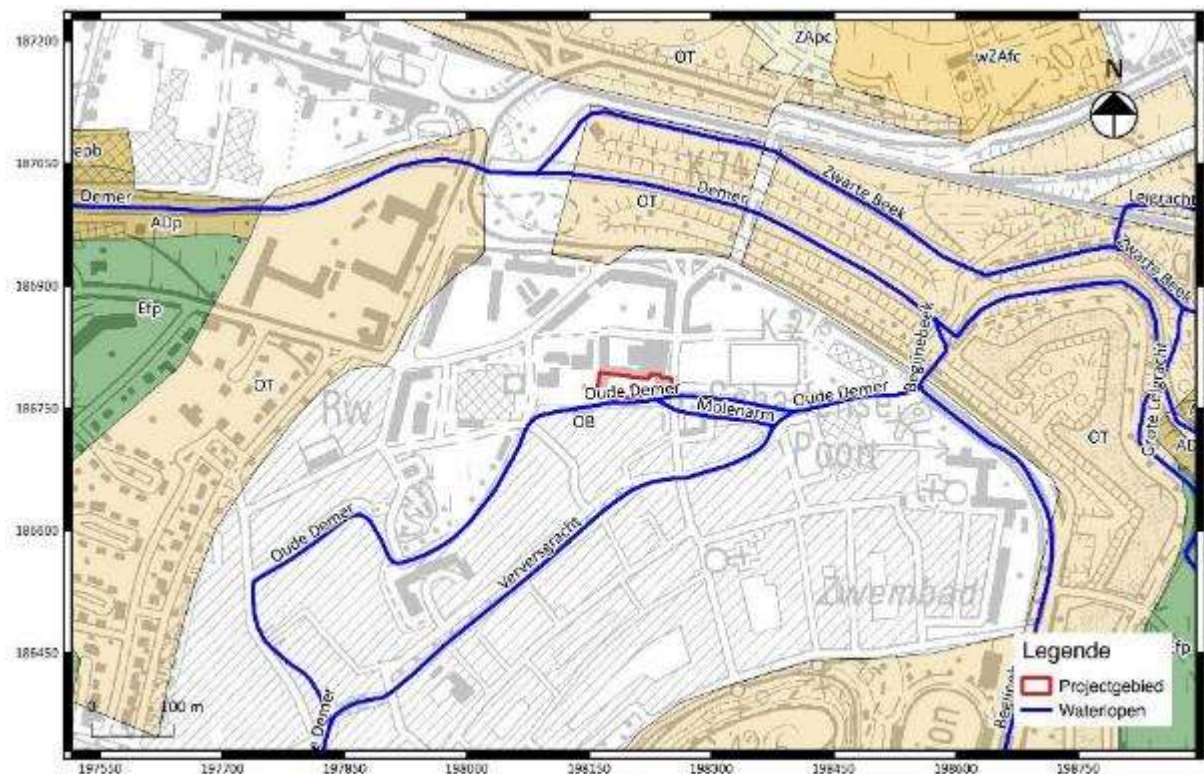

Fig. 1.21: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Bron: Geopunt Vlaanderen).

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

De stad Diest is vermoedelijk ontstaan in de middeleeuwen. De burcht van de Heren van Diest, op de Warendeheuvel, werd in 1512 verwoest. Sinds de 11^e eeuw had zich bij de Demer een handelscentrum ontwikkeld. De Demer verbond Antwerpen, Leuven, Aarschot, Geel, Beringen en Hasselt-Maastricht. In de Demervallei werd - vooral tijdens de gotische periode - ijzerzandsteen gewonnen, wat de plaatselijke architectuur de naam “Demerschool” opleverde. Het straalvormige middeleeuwse stratenplan is in het stadscentrum bewaard gebleven. Hoewel Diest in 1228 stadsrechten verkreeg en door een aarden wal omringd was, kreeg de stedelijke nederzetting pas in 1350-1400 een volwaardige stenen omwalling met een dertigtal straten en acht poorten, die wegens het uitgebreide territorium pas in 1550-1600 voltooid werd. Vanwege haar strategische ligging in het Demerdal (op de grens van hertogdom Brabant en prinsbisdom Luik) en haar banden met het huis van Oranje (dat van 1499 tot 1795 over Diest regeerde) was de stad geregeld doelwit voor plundering en verwoesting. In de 16^e eeuw maakten de godsdienstoorlogen een einde aan de bloei van de handel-en lakennijverheid. Tussen 1701 en 1705 was Diest afwisselend bezet door Fransen, Hollanders en Spanjaarden. Na de overwinning van de Fransen lieten zij de vestingwerken ontmantelen. In de 19^e eeuw werd -ter verdediging tegen Holland- de stad omringd door een veelhoekige vesting met vooruitgeschoven bastions en diepe grachten met sluizen om het omliggende land onder water te zetten. In 1929 werd de vesting grotendeels afgebroken. Binnen de middeleeuwse wallen vestigden zich talrijke kerkelijke instellingen zoals begijnen, minderbroeders en de zusters van het Sint-Elisabethgasthuis.⁸

⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>; Vandeputte 2011: 75-76.

Fig. 1.22 : Gravure uit 1606 door Jan de Haan met aanduiding van de zone van het projectgebied.

Het uitzicht van en het leven in de stad werden sterk bepaald door de aanwezigheid van de Demer (fig. 1.22 en 1.23). Deze rivier werd destijds de *Tamara* genoemd, een samentrekking van *tam* (donker) en *ara* (water). De donkere kleur van het water was veroorzaakt door de turf die rond de Demer in de grond zat. De Demer fungeerde eeuwenlang als belangrijke ader voor Diest als handelsstad. Dit stopte rond het einde van de 20ste eeuw toen de Demer al een tijd onbevaarbaar was. De oude rivierbedding werd opgevuld met zand en bouwafval, en waar vroeger water stroomde werd plaatsgemaakt voor straten en parkeerplaatsen. In 2012 werd beslist de Demer terug een plaats te geven in de stad en werd de nieuwe Demer op dezelfde plaats als de oude aangelegd. Tijdens deze werken werden bovendien meerdere archeologische waarden aangetroffen, die in sectie 1.2.3. van deze nota worden besproken.⁹

⁹ Vlaamse Milieumaatschappij, *Heraanleg van de Demer door Diest*, Aalst.

Fig. 1.23: De Demer in de Schaffensestraat, begin 20ste eeuw.

Een blik op het historisch kaartenmateriaal toont de locatie van het projectgebied ten noorden van het stedelijke centrum van Diest binnen de stadsvesten, gelegen langs de oever van de Oude Demer. Op de kaart van Villaret (1745-1748; fig. 1.24) lijkt het projectgebied nog niet bebouwd te zijn. De Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778; fig. 1.25 en fig. 1.26) toont aan de straatzijde van het projectgebied, ter hoogte van de Schaffensestraat, wel bebouwing. De achterzijde (het westelijke deel) van het projectgebied bevindt zich in een zeer natte zone, die op de Ferrariskaart aangeduid staat als weiland. De 19de-eeuwse Atlas der Buurtwegen (1841; fig. 1.27), de kaart van Vandermaelen (1846-1854; fig. 1.28) en de kadasterkaart van Popp (1842-1879; fig. 1.29) tonen eenzelfde beeld. De bewoning aan de Schaffensestraat (toen nog de *Grooten Draestraat*), bestaande uit een eclectische herenwoning gebouwd in 1876, zou destijds hebben toebehoord aan een zekere luitenant E. Thimester, afkomstig van Namen. Het perceel was aanvankelijk veel groter dan het huidige en bevatte ook al het hooiland en de tuinen achter de bewoning.

Aan de hand van een archiefonderzoek, uitgevoerd door het architectenbureau ARAT (fig. 1.30)¹⁰, kon een diachronische opsomming worden gemaakt van alle eigenaars van het als monument beschermde pand. Hieruit blijkt dat de voormalige gebouwen op het projectgebied, mogelijk reeds aanwezig op de Ferrariskaart, werden afgebroken voor de inplanting van het huidige gebouw in 1876. Ook het achterliggende paviljoen werd destijds opgetrokken. Een verdere blik op de

¹⁰ ARAT, Beknopte nota: Schaffensestraat 54 Diest.

topografische kaart uit 1950 (fig. 1.31) en luchtfoto's uit 1971 (fig. 1.32), 2000 (fig. 1.33) en 2016 (fig. 1.34) geven eenzelfde beeld weer.

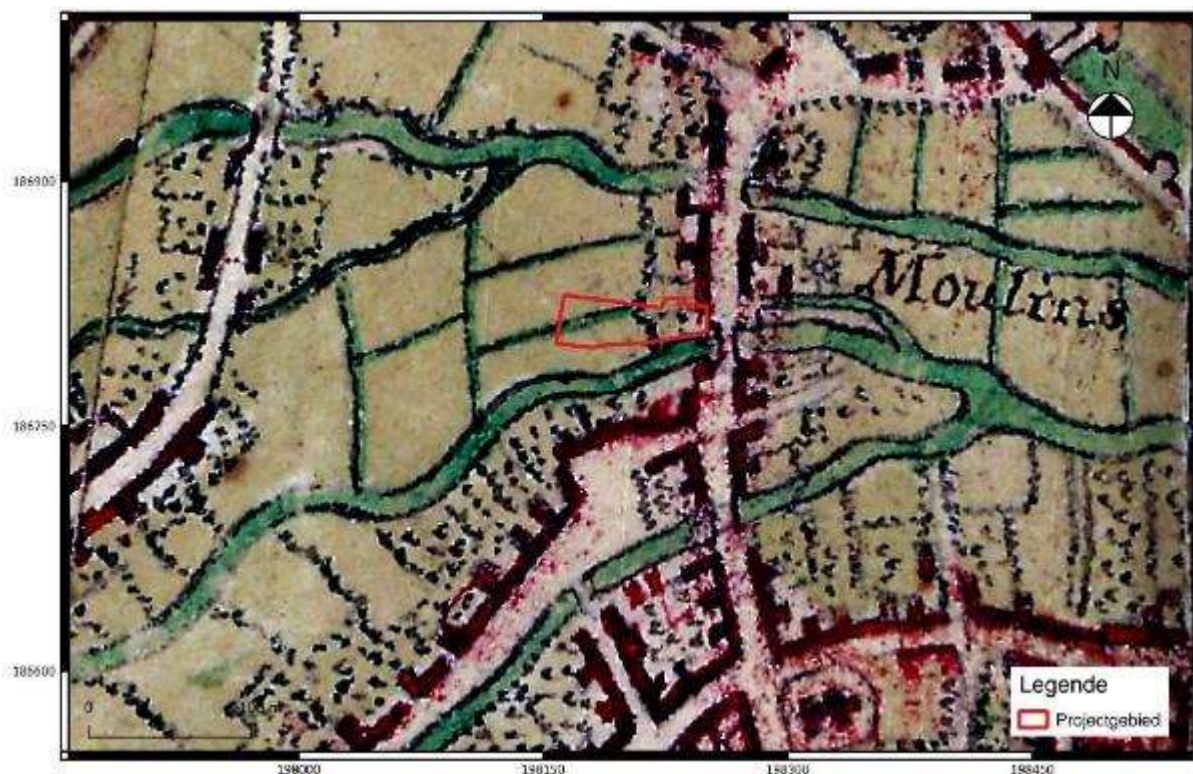

Fig. 1.24: Detail uit de kaart van Villaret (1745-1748) met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

Fig. 1.25: De Ferriskaart (1771-1778) met aanduiding van het projectgebied (bron:

www.geopunt.be.

Fig. 1.26: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

Fig. 1.27: De Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied (bron: www.geopunt.be).

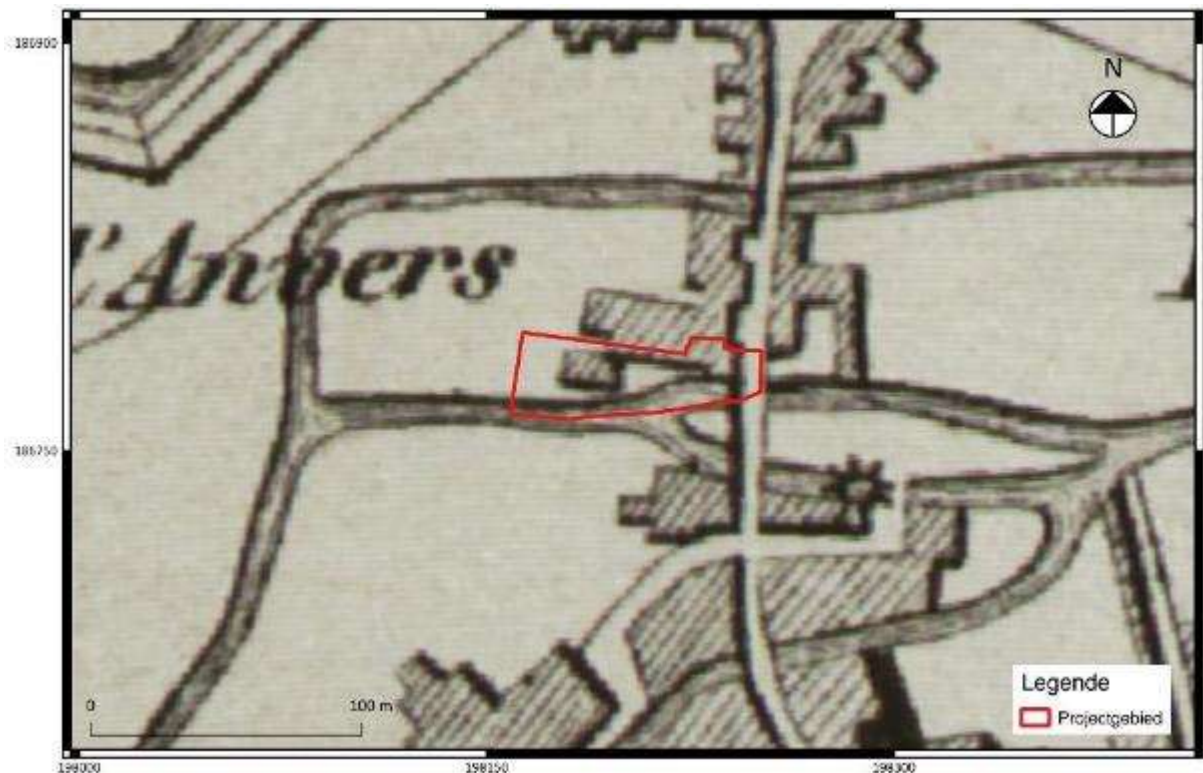

Fig. 1.28: De Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

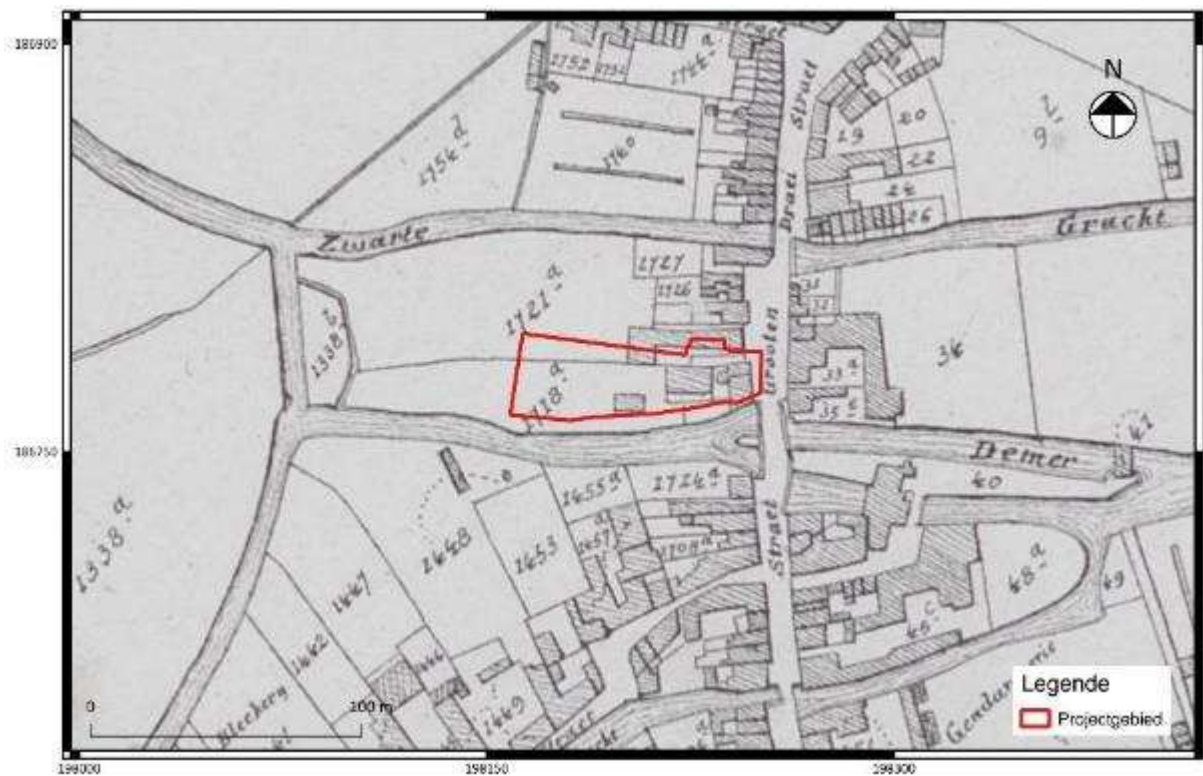

Fig. 1.29: De Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied (www.geopunt.be)

Opsommende lijst van voormalige eigenaars, Schaffensestraat 54.

(Bronnen : Notariële actes EN ARCHIEF Erfgoed Vlaamse Brabant)

*** 23 Mei 1876**

-Madame V Thimister (wonende in de Wolvenstraat Diest) laat de voormalige gebouwen afbreken en krijgt toelating voor het bouwen van het huidige pand. 23 mei 1876;

>> Bouwaanvraag door Madame V Thimister, -

>> goedgekeurd op 27 mei 1876 door Burgemeester M. Theys te Diest.

- Mutatieschets 1877 toont aan dat gebouwen kadastrale nr 1719a en 1719b en 1719c hiervoor gesloopt moesten worden. Gelijktijdig wordt rechthoekig bijgebouw opgetrokken rechts achter het huis, in het verlengde van de koetspoort.

- het huidige bijgebouw (perceel 1720e) maakte nog deel uit van het naastliggende pand

- Vierkant gebouwtje achteraan in de tuin, aan de oever Demer

*** Januari 1901**

- Madame Thérèse Brughmans, weduwe van Eugène Englebert Joseph Thimister verdeelt haar erfenis, waaronder het pand schaffensestraat 54;

> aan haar zoon, Paul Eugène Adolphe Thimister

> aan haar kleinkinderen Theresia Peeters en Eugene Peeters

*** 2 Maart 1934**

-Paul Eugène Adolphe Thimister verdeelt zijn nalatenschap (waaronder het pand)aan zijn vrouw en kinderen

- Vierkant gebouwtje achteraan in de tuin wordt afgebroken.

- Dienstgebouw anno 1876 hoort weer bij woning 1719g

- 1936 : Bijgebouwen in verlengde van koetsdoorgang afgebroken

*** 7 Oktober 1940**

-Madame Sidonie Marie Charlotte Havermans (weduwe van Paul Thimister) en haar dochter Elise Louise Leonie Thimister (vrouw van Baron Coppens)

verkoopen het pand aan

> Mijnheer Vandergraesen Polycarpus Alphonsus, dokter te Beringen.

*** 11 Maart 1942**

-Vandergraesen Polycarpus Alphonsus verkoopt aan :

> Theophile Felix Bonaventura Vandergraesen

***15 Februari 1956**

-Theophile Felix Bonaventura Vandergraesen en vrouw Clementina Vanzeebroek verkopen aan

> Urbanus Jozef Joanna Clerckx, dokter te Bekkevoort en gehuwd met Marie-Thérèse Madeleine Ghislaine Gerardine Bourg

*** 24 Maart 1956**

-Urbanus Clerckx verkoopt een deel van zijn eigendom, zijnde 1719e en een deel van 1718h, samen 23 aren 60 centaren aan

> Eugene Claeskens en echtgenote Mathilde Françoise Tiereliers

*** 21 Juli 1983**

-Overlijden van Eugene Claeskens, zijn vrouw Mathilde Tiereliers en hun zonen Edward en Willy erven het pand.

*** 4 Juli 2002**

-Overlijden van Mathilde Tiereliers,

> de broers Edward en Willy Claeskens zijn volle eigenaar, elk voor de helft.

*** 23 Mei 2013**

-Openbare verkoop van het (ondertussen beschermde) pand.

Fig. 1.30: Resultaten van het archiefonderzoek¹¹

¹¹ ARAT, Beknopte nota: Schaffensestraat 54 Diest.

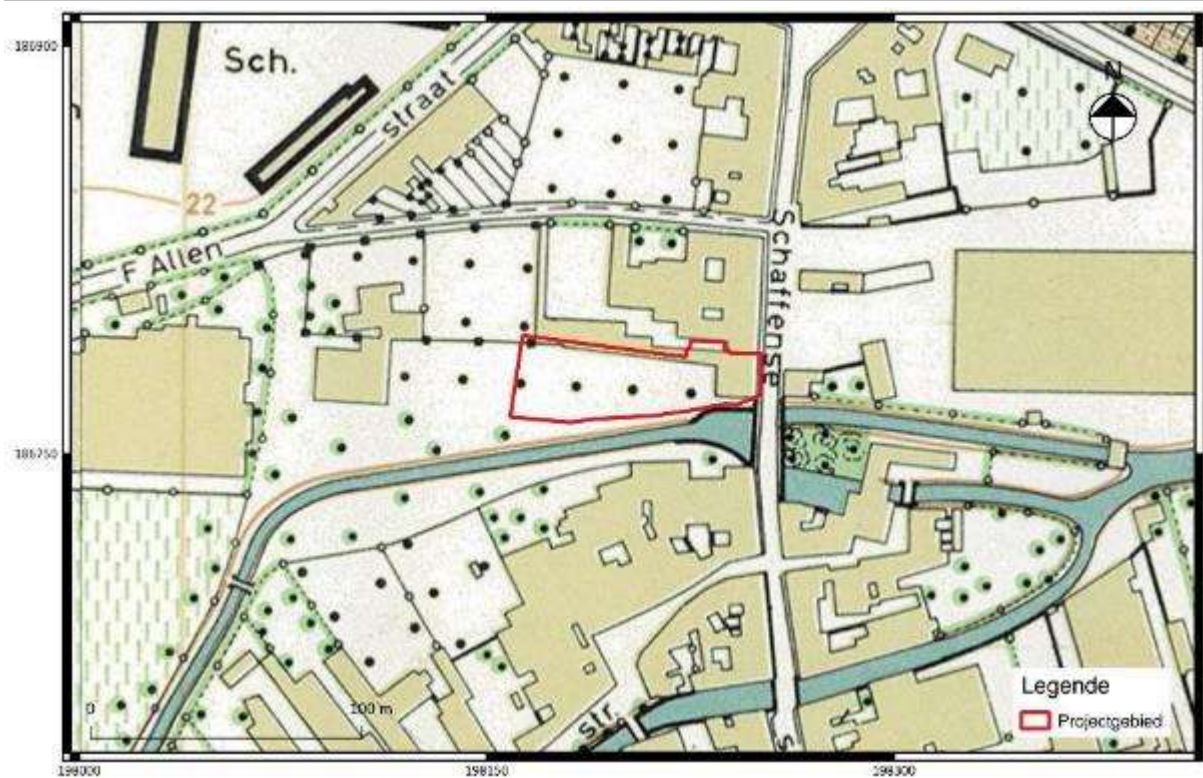

Fig. 1.31: Topografische kaart uit 1950 met aanduiding van het projectgebied¹².

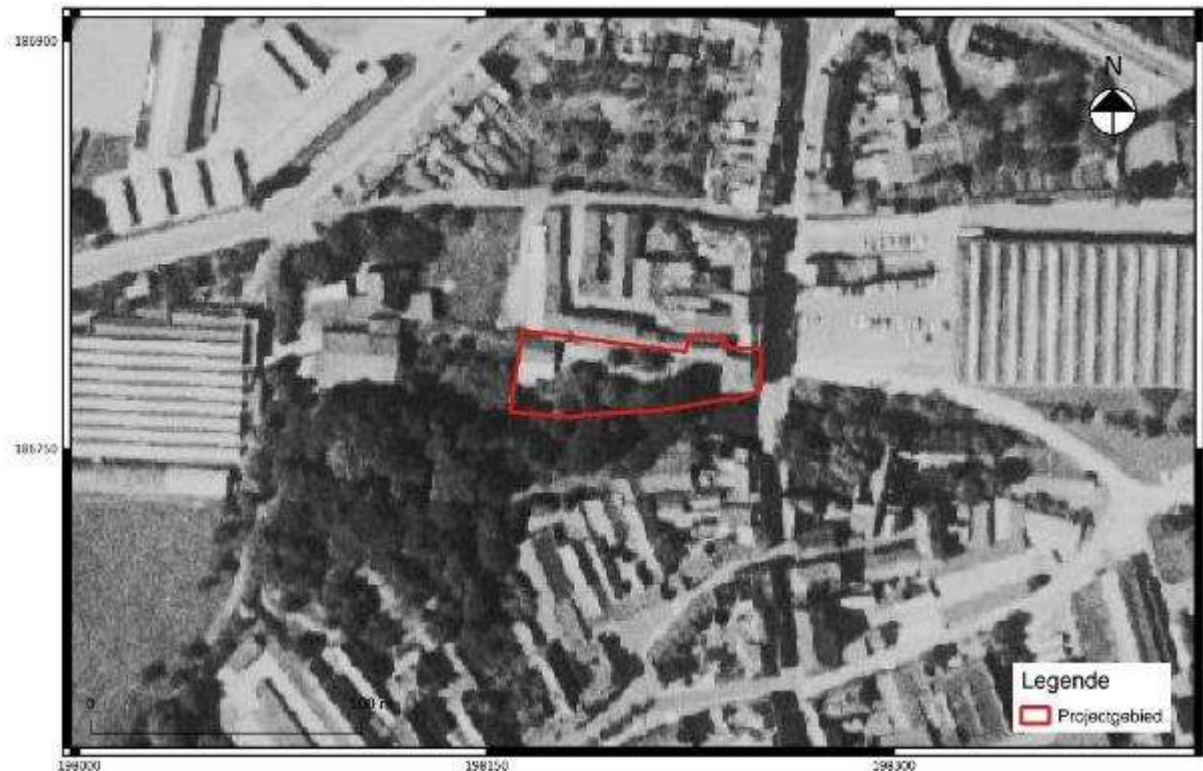

Fig. 1.32: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied¹³.

¹² Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

¹³ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

Fig. 1.33: Luchtfoto uit 2000 met aanduiding van het projectgebied¹⁴.

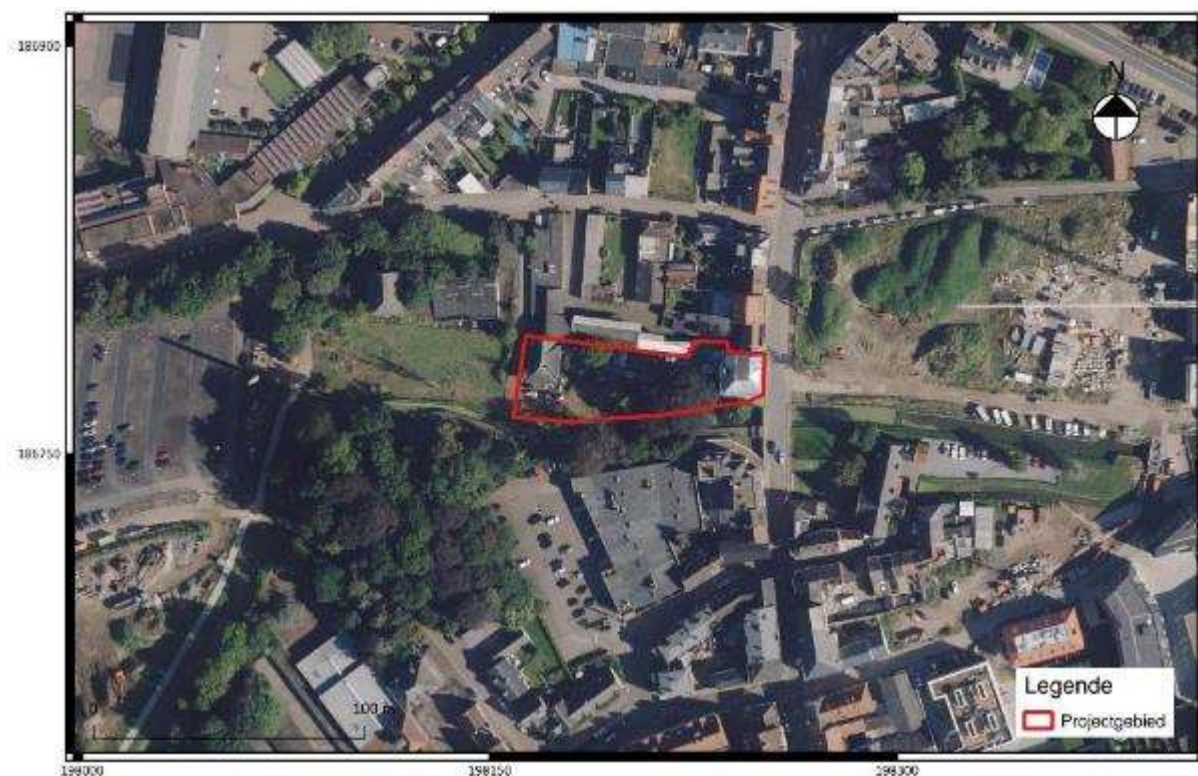

Fig. 1.34: Luchtfoto uit 2016 met aanduiding van het projectgebied¹⁵.

¹⁴ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

¹⁵ Onderliggende kaartlaag: © Geopunt (AGIV).

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

In de databank van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) zijn binnen een straal van 1 km rondom het projectgebied meerdere archeologische vindplaatsen en vondstmeldingen opgenomen (fig. 1.36 en 1.37). Het projectgebied situeert zich binnen de stadsomwalling van Diest (CAI) binnen de historische stadskern van Diest en ligt daarmee in een vastgestelde archeologische zone.

Het projectgebied zelf valt binnen de afgebakende zone van een sinds 4-12-2003 als monument (**ID326**) beschermd eclectisch herenhuis uit 1876 gelegen in een stadstuin met een monumentale groene beuk¹⁶.

Ten oosten van de Schaffensestraat werden meerdere CAI-locaties vermeld die betrekking hebben op het middeleeuws en postmiddeleeuws verleden van de stad. Het betreft voornamelijk structuren die in verband kunnen worden gebracht met de nabijheid van de Demer. Zo werd er op ca. 5 meter ten oosten van het projectgebied, bij een archeologische begeleiding tijdens de heraanleg van de Demer in 2012¹⁷, resten van een 16de-eeuws sluizencomplex aangetroffen (**CAI210952**). Deze sluis regelde het debiet van de molenloop en de Verversgracht. De sluis werd zeer goed bewaard teruggevonden. Zo was de houten sluisdeur nog aanwezig (fig. 1.35). Het sluishuisje zelf stond op de muren van de sluis en werd waarschijnlijk bij het dempen van de Demer afgebroken. De muren van de sluis werden bij het dempen van de Demer niet afgebroken maar wel volgestort met puin. Voorts werden op deze locatie andere aan de Demer gerelateerde constructies aangetroffen zoals o.a. ingeheide palen (aanmeerpalen of steigers?) en twee houten waterleidingen (**CAI210951**). Ook werden dempingslagen, Demerbeddingslagen en Demer afzettinglagen gedocumenteerd.

¹⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/aanduidingsobjecten/326>

¹⁷ Roggen R. & Deville T., 2015.

Fig. 1.35: Zicht op de aangetroffen sluis in 2012.

Aangrenzend aan de sluis bevindt zich de locatie van de Ezeldijkmolen (**CAI2338**) die vooreerst vermeld wordt in 1334. Op deze plek zouden vroeger twee molens hebben gestaan voor het malen van graan en boomschors. De schors werd langs de oevers aangevoerd door ezels, waarvan de naam Ezeldijk komt¹⁸. Bij een archeologisch vooronderzoek in 2015 (2015/147)¹⁹ ten oosten van de Ezeldijkmolen werd een 7 m brede gracht aangesneden die vroeger het tracé van de huidige Schaffensestraat volgde. Deze kunstmatige aftakking van de Demer werd de Verversgracht genoemd (**CAI210081**). De naam refereert naar het verven van het Diestse laken door de ververs en weders die zich in de buurt van de stad gevestigd hadden. Bij het verder opgaven van deze site (2015/267)²⁰ werd zowel de vulling, de beschoeiing en het tracé van de gracht geregistreerd. De vulling werd gedetermineerd als 20ste-eeuws ten gevolge van het dempen van de gracht. De oudste afzettingen dateren rond het einde van de late middeleeuwen. Ook werden er net ten noorden van de gracht restanten van bewoning aangesneden die vermoedelijk als restanten van een klooster kunnen worden gedetermineerd. Het betreft een gebouw met een diepe kelder die in de 20ste eeuw werd afgebroken om plaats te maken voor een schoenfabriek. Enkele zones konden worden geïnterpreteerd als tuinzone van het klooster. Tegenover de Ezeldijk, tussen de Begijnenstraat en de Demer, situeert zich eveneens de locatie van de verdwenen 16de-eeuwse molen, de Pontenbeemd (**CAI160336**).

¹⁸ Vlaamse Milieumaatschappij, *Heraanleg van de Demer door Diest*, Aalst.

¹⁹ Van de Staey I. & Wesemael E.: 2015.

²⁰ Celis D., Van de Staey I. & Wesemael E.: 2015.

Meer zuidwaarts ligt het voormalige laatmiddeleeuws Bogaardenklooster (**CAI2329**). Na de opheffing van het klooster werden de gebouwen herbestemd voor achtereenvolgens een katoenspinnerij, een college, een militair hospitaal, een kazerne en tenslotte een sigarenfabriek. In 1975 werden grote delen van het kloostercomplex afgebroken waardoor enkel nog het hoofdgebouw uit 1714 en de aanpalende poort bewaard bleef. De restanten van het voormalige klooster werden in 2011 opgegraven door Group Monument²¹. Er werd ook een losse vondst lithisch materiaal op deze locatie aangetroffen. Ten oosten van dit klooster werden bij een opgraving²² resten van het voormalige Begijnhof blootgelegd (**CAI2323**). Van de oude kapel, gebouwd in ca. 1265, was niks meer overgebleven. Deze werd in de 14de eeuw namelijk vervangen door de huidige gotische kerk, opgetrokken uit ijzerzandsteen en samengesteld uit drie beuken van zes traveeën (ca. 1318), een hoog transept (ca. 1345) en een koor (ca. 1329). Buiten de kerk werden eveneens acht skeletten opgegraven. Ter hoogte van de Begijnstraat, meer ten oosten, werd bij toeval in 2015 op een bakstenen waterput gestoten (**CAI208612**)²³. De waterput reikte minstens tot een diepte van 2,5 m, maar de exacte diepte kon niet worden achterhaal. Op basis van de opbouw werd de waterput in de eerste decennia van de 19de eeuw gedateerd. Meer ten zuiden, op de hoek van de Schaffensestraat en de Begijnenstraat, ligt de Onze-Lieve-Vrouwe kerk (**CAI2322**). In 1211 wordt melding gemaakt van een slotkapel. Vanaf 1253 wordt de OLV kerk vermeld als parochiekerk.

Ten zuidwesten van het projectgebied, in het zogenaamde “Park Cerckel”, tussen de M. Theysstraat en de oude Demerbedding, is de site van het Minderbroederklooster (**CAI2333**) gelegen. Archeologisch onderzoek²⁴ leverde tot nu toe perceelsscheidingsmuren van ijzerzandsteen en baksteen, een kriskras gelegd vloertje en ander materiaal dat wijst op een soort van “steenweg”. Ook werd er materiaal aangetroffen dat verband houdt met de afbraak van gebouwen.

²¹ Trommelmans 2011.

²² Reyns, N., Van Celst, M. & Bruggeman, J., 2013.

²³ Vynckier G. 2015.

²⁴ Wouters M. 2003.

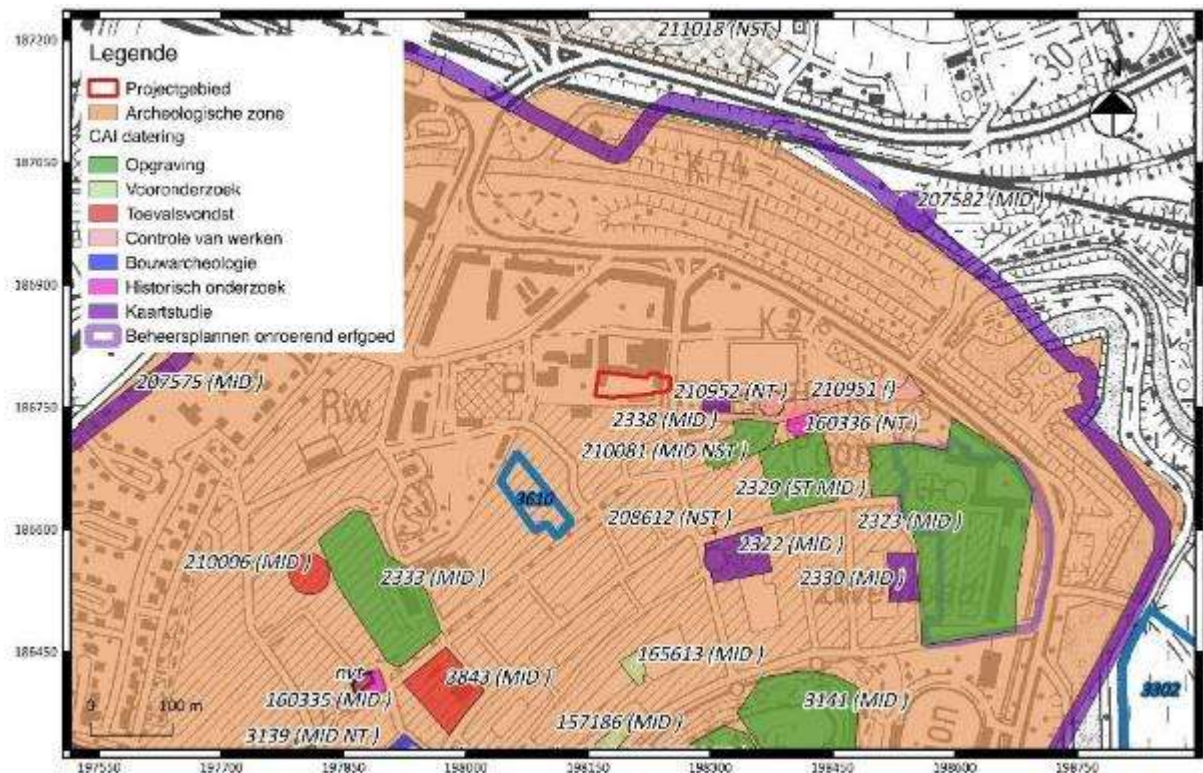

Fig. 1.36: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied²⁵.

Fig. 1.37: Detailweergave uit de CAI met situering van het projectgebied²⁶.

²⁵ www.agiv.be

²⁶ www.agiv.be

Fig. 1.38: Synthesekaart van culturele waarden met situering van het projectgebied²⁷.

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Op basis van de verzamelde aardkundige en historische gegevens kan worden geconcludeerd dat het projectgebied in een ruimere regio ligt met theoretisch een hoog archeologisch potentieel. Het projectgebied bevindt zich namelijk binnen de historische stadskern van Diest, binnen het areaal van de vroegere stadsvesten. Op het projectgebied zelf staat een herenhuis met tuin dat sinds 2003 beschermd is als monument (**ID326**)²⁸. Aan de hand van een archiefonderzoek kon worden vastgesteld dat de voormalige gebouwen op het projectgebied, mogelijk reeds aanwezig op de Ferrariskaart, werden afgebroken voor de inplanting van het huidige gebouw in 1876. Ook het achterliggende paviljoen dateert uit deze periode.

Hoewel het projectgebied binnen de stedelijke kern van Diest ligt, en ondanks de aanwezigheid van bewoning aan de straatzijde, weergeven historische kaarten een omgeving met een redelijk lage densiteit aan bebouwing. Het projectgebied bevindt zich namelijk in de alluviale vlakte van de Demer, gelegen tussen de Demer en de Oude Demer. De oevers van deze rivieren worden op de Ferrariskaart voornamelijk gekarteerd als weiland. Deze zone was wellicht door haar natte gesteldheid minder geschikt voor akkerbouw, wat voorts een lage verwachting creëert voor sporen van (pre)historische bewoning, begraving en akkerbouw. Wel kunnen mogelijk resten bewaard zijn gebleven van sporen en structuren die verband houden met de aanwezigheid van de Demer. Zo

²⁷ www.agiv.be

²⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/326>

hebben verschillende archeologische campagnes in de nabijheid van het projectgebied, waaronder een begeleiding van de Demerwerken, meerdere structuren blootgelegd die verwijzen naar de vroegere waterhuishouding en andere water-gerelateerde activiteiten.

Een terreinbezoek, gecombineerd met controleboringen, ter hoogte van het projectgebied (en het aangrenzende veld) geeft echter aan dat het bewuste zone van het terrein momenteel grotendeels verhard is en op een puinpakket ligt van ca. 60 cm (en mogelijk meer). Er kan bijgevolg geconcludeerd worden dat het al bij al eerder laag archeologisch potentieel van het terrein zelf gecombineerd met de zeer beperkte impact van de geplande werken (slechts ca. 120 m²) resulteert in een negatief advies tot verder archeologisch vervolgonderzoek. Het nieuw te bouwen tuinpaviljoen valt immers gedeeltelijk samen met de te slopen bestaande villa. Bovendien kan ervan uitgegaan worden dat de bouw van de villa in 1876 ook reeds de nodige verstoringen teweeg zal gebracht hebben.

1.2.5 Synthese

Het projectgebied bevindt zich in het centrum van Diest tussen de Schaffensestraat (ten oosten) en de oude Demer (ten zuiden). Het terrein situeert zich op een hoogte van ca. 21 m TAW en ligt op de grens tussen het Hageland en de Kempen binnen de alluviale vlakte van de Demer. De initiatienemer plant een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor de afbraak van de bestaande villa op het perceel voor de inplanting van een nieuwe vrijstaande orangerie. De woning die dient afgebroken te worden heeft een totale oppervlakte van ca. 132 m² en zal worden vervangen door een tuinpaviljoen met eenzelfde oppervlakte die meer ten zuidoosten zal worden aangelegd. Daar een deel van het nieuwe gebouw overlapt met de zone van het te slopen pand zal slechts ca. 120 m² onbebouwde bodem worden verstoord.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek – aangevuld met een aantal controleboringen ter plaatse - kan worden geconcludeerd dat verder archeologisch onderzoek op dit terrein niet aangewezen is. Hoewel het projectgebied in de archeologisch relevante historische stadskern van Diest is gelegen, genereert de nattere bodemgesteldheid van rivierdalen, aangevuld met de lage dichtheid aan bewoning in het verleden, een lagere archeologische verwachting voor (pre)historische bewoningssporen. De talrijke CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied getuigen wel van de verschillende manieren waarop de Demer in het verleden werd geëxploiteerd. Sporen die hiermee in verband te brengen zijn, kunnen theoretisch worden verwacht binnen de contouren van het projectgebied.

Een aantal controleboringen ter hoogte van het projectgebied (en het aangrenzende veld) geeft echter aan dat het terrein momenteel grotendeels verhard is en zelfs op een puinpakket ligt van ca. 60 cm (en mogelijk meer). Er kan bijgevolg geconcludeerd worden dat het al bij al eerder laag archeologisch potentieel van het terrein zelf gecombineerd met de beperkte impact van de geplande werken (slechts ca. 120 m²) resulteert in een negatief advies tot verder archeologisch

vervolgonderzoek. Bovendien zal de bouw van de te slopen villa in 1876 allicht de nodige verstoringen teweeg gebracht hebben in de onmiddellijke omgeving van dit gebouw en dus ook van de geplande nieuwbouw.

Bibliografie

BAEYENS L. 1976: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Diest (76W)*, Gent.

CELIS, D., VAN DE STAËY, I. & WESEMAEL, E. 2015: *Archeologische opgraving en begeleiding aan de Bogaardenstraat te Diest (Ezeldijksite nv)*, Sint-Truiden, ARON-Rapport 243.

DEVILLE T. & HOUBRECHTS S. 2017: *ArcheoPro Rapporten 218: Michel Theysstraat te Diest (gem. Diest)*, Hasselt.

REYNS, N., VAN CELST, M. & BRUGGEMAN, J. 2013: *Archeologische opgraving Diest - Kerkstraat - Begijnhof - Sint-Catharinakerk*, Rapporten All-Archeo 138.

ROGGEN, R. & DEVILLE, T., 2015. *Demer door Diest, Fase 1 (gem. Diest). Archeologische begeleiding*, Condor Rapporten 94.

WOUTERS M. 2003: *Het Minderbroedersklooster te Diest, Archeologie 2003. Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant*, 3-4.

VAN DE STAËY, I. & WESEMAEL, E., 2015. *Prospectie met ingreep in de bodem aan de Bogaardenstraat te Diest (Ezeldijksite)*, Aron-rapport 232.

VANDEPUTTE O. 2011: *Erfgoedbibliotheek van de Belgische Gemeenten: Vlaams-Brabant*, Tielt.

VLAAMSE MILIEUMAATSCHAPPIJ. 2016: *Heraanleg van de Demer door Diest. Rivier doet de stad herademen*, Aalst.

VYNCKIER G. 2015: *Verslag controle toevalsvondst: Begijnenstraat 2, Diest*.

Websites (geraadpleegd op 16-08-2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

<https://geo.onroenderfgoed.be>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/326>

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

www.kbr.be

<https://www.google.be/maps>